

COMUNA DIN PARIS

DE

Dr. O. CALIN și Dr. ECAT. ARBORE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EDIȚIA II-a

Luptele proletariatului francez dinaintea Comunei

„Istoria de până azi a societății este istoria luptelor de clasă.

„Oameni liberi și robi, patrici și plebei, baroni și servi, patroni și calfe, în scurt apăsători și apăsați, au fost mereu în neîncetată dușmănie, au dus un război neîntrerupt, uneori pe față, alteori pe ascuns, război care s'a sfârșit totdeauna cu o schimbare revoluționară a societății întregi ori cu o cădere generală a claselor cari s'au războit.

„In epocile primitive ale istoriei găsim mai pretutindeni o împărțire completă a societății în clase deosebite, o gradare deosebită în pozițiunile sociale.

În Roma veche găsim patrici, călări, plebei și sclavi; în vârsta de mijloc stăpâni, feudali, vasali, patroni, calfe, servi și pe lângă asta, în fiecare clasă, alte subîmpărțiri.

„Societatea burgheză, eșită din ruina societății feudale, n'a desființat dușmăniile de clasă; ea a creat numai clase noi, condițiuni noi de apărare și forme noi de luptă, în locul celor vechi.

„Epoca noastră, epoca burghezimii, se caracterizează totuși prin aceea că a mai simplificat dușmăniile de clasă. Întreaga societate se tot desparte, din ce în ce mai mult, în tabere dușmane, în două mari clase ce stau totdeauna față în față: burghezia și proletariatul”.

Așa scrie **Manifestul Comunist** ¹⁾ prin care Marx și En-

1) Apărut în Editura Partidului Social-Democrat.

gels, pentru prima oară, în 1848, au anunțat lumii ideile cari trebuiau să călăuzească mișcarea socialistă modernă.

În antichitate, omenirea a cunoscut lupte de clasă atât între sclavi și proprietari de pământ — ca, de pildă, teribilele răscoale din Italia, dintre cari cea mai celebră a rămas răscoala sclavilor conduși de Spartacus — cât și luptele dintre diferitele clase de cetățeni liberi.

În Grecia — Atena și Sparta — și în Roma au avut loc lupte periodice între bogați și săraci, între clasa cămătarilor și a acaparatorilor de pământ deoparte și micii proprietari și țăranii de altă parte. Legislația lui Solon în Grecia (Atena, șase secole înaintea erei creștine) avea scopul de a pune o stavilă acaparării pământului.

Tot în scop de a smulge pământul din mâinile celor bogați și a-l distribui romanilor fără pământ au dus și frații Grachi la Roma lupta lor, în urma căreia amândoi au fost omorâți (130 înaintea erei creștine).

Evul mediu a cunoscut groaznicele răscoale țăărănești împotriva regimului feudal. Ele au avut loc în toate țările, au durat însă cel mai lung timp în Germania, unde țăranii au fost conduși de Toma Münster.

Un episod mult mai însemnat încă din lupta de clasă este și lupta burgheziei împotriva feudalismului, care în unele țări, ca Franța, a fost încoronată de succes deplin după o revoluție sângeroasă care a durat și ea aproape un sfert de veac. În alte țări, relațiile feudale — lipirea țăranului de moșia proprietarului care putea dispune în voe și de persoana lui, sistemul corvezilor și rușfeturilor — există și astăzi alături de regimul capitalist burghez.

Declarația din **Manifestul Comunist**, citată mai sus, că societatea burgheză „se tot desparte, din ce în ce mai mult, în două tabere dușmane, în două mari clase ce stau totdeauna față în față: burghezia și proletariatul” nu exclude existența și altor clase. Ele sunt însă o rămășiță, o **supraviețuire** a trecutului.

O asemenea supraviețuire reprezintă, în parte, și regimul agrar dela noi. România a intrat de mult în stadiul capitalist. Prin dezvoltarea comerțului și industriei ea este o „societate burgheză”. Aceasta este adevărat cu deosebire pentru orașele sale. La sate însă, raporturile dintre țărani și proprietari nu s’au schimbat mult. Dezvoltarea capitalistă a avut o înrâurire asupra satelor numai în rău, adică în a mări exploatarea muncii țăranului fără a-i da avantajile ce le are proletariatul din orașe.

Răscoalele țărănești din 1907, ca și Comuna din Paris, sunt tot urmări ale luptelor de clasă.

La temelia lor se găsește tot aceeași dușmănie neîmpăcată dintre țărani și proprietari de o parte, și patroni și proletari de alta.

Țăranii dela noi sunt pătrunși de o adâncă și justificată neîncredere față cu marii posesori de pământ și împilatorii muncii lor, și au încercat — prin răscoale — să devină ei singuri stăpânii soartei lor. Ce teamă au însă clasele stăpânitoare de „poporul suveran” — în numele căruia, de altfel, ele jură mereu — se poate judeca după sălbăticia neînchipuită cu care totdeauna au fost reprimare mișcările țărănești, ca, de altminterlea, orice altă mișcare populară dela noi.

În istoria Comunei din Paris găsim aceleași sentimente dușmănoase.

Guvernul francez era nevoit, în timpul războiului cu Germania, să înarmeze poporul parizian, să creeze așa zisa Gardă Națională. Dar teama de poporul înarmat — de poporul stăpân pe puterea politică — a făcut ca îndată ce s’a încheiat pacea cu Germania, guvernul să încerce să dezarmeze Garda Națională, cu toate că ea era necesară pentru apărarea regimului republican contestat de puternicul partid monarhist de atunci. Neputându-și ajunge scopul prin bună înțelegere, guvernul lui Thiers încercă să dezarmeze Garda — să-i fure artileria — prin viclenie. De aici și conflictul

sângeros, proclamarea Comunei la 5/18 Martie și toate evenimentele cari sunt descrise în broșura aceasta.

După ce am vorbit de asemănarea dintre răscoalele țărănești și Comuna trebuie să vorbim acum și de deosebiri. Ele sunt multe, dar eu țin să insist numai asupra uneia.

Răscoalele țărănești din 1907, considerate din punct de vedere istoric, au fost ecouri îndepărtate și întârziate ale mișcărilor țărănești din Franța și Germania din evul mediu sau ale mișcărilor țărănești din Rusia din 1905—1906. Ele s'au născut atunci când România a fost întârziată în dezvoltarea ei economică, în epoca de trecere a societății medievale în societatea capitalistă.

Mica burghezie țărănească vrea să devină stăpână pe bucata sa de pământ și să nu mai atârne de boer, ciocoi sau arendaș.

Comuna din Paris este rezultatul ciocnirilor dintre alte clase: între proletariat și burghezie. Astfel, ea nu apare, ca răscoalele țărănești, în epoca trecerii societății medievale în societatea capitalistă ci în acea a trecerii societății capitaliste în societatea socialistă.

Dealtmîntrelea acest eveniment mare — cel mai mare din istoria mișcării socialiste universale — a fost o verigă din lanțul lung de evenimente ce au avut loc în luptele dintre burghezia și proletariatul din Franța.

MIȘCARILE PREMERGATOARE

Marea revoluție franceză din 1789, a desființat regimul feudal și privilegiile de castă și a proclamat: **egalitate, fraternitate și libertate**.

Foarte curând însă s'a văzut că dacă revoluția franceză a suprimat **aristocrația de naștere**, locul ei a fost ocupat de **aristocrația banului**.

Încă înaintea revoluției franceze marele filozof Jean-Jacques Rousseau, într-o carte rămasă celebră: „Discurs asupra originilor inegalității”, proclamă că principala cauză

a inegalității între oameni este **proprietatea privată**. Din ziua când oamenii au zis „al meu” și „al tău” a și luat naștere tirania politică și economică.

Ideile lui Rousseau au găsit o confirmare prin revoluție care, cu toate că a schimbat regimul, împilarea și sărăcia nu s’au micșorat. Nemulțumirea masselor, în urma speranțelor înșelate, a format acea atmosferă favorabilă în care s’a alcătuit prima organizație socialistă în Franța sub inspirația lui **Babeuf** (1760—1796).

CONJURAȚIA EGALILOR

Babeuf și tovarășii săi și-au pus ca scop înlăturarea sărăciei și împilării prin transformarea proprietății private în proprietatea comună.

Societatea trebuie să fie organizată pe temeiul principiilor următoare:

Munca obligatorie pentru toți. Fixarea orelor de lucru prin lege. Conducerea producției de către un Comitet superior ales de popor. Impărțirea muncilor printre cetățeni.

Insărcinarea tuturor cetățenilor din Regat cu muncile neplăcute.

Toți cetățenii au dreptul de a se bucura de toate bucuriile și plăcerile vieții și proporționala împărțire a bunurilor — cari se vor înmulți foarte mult — printre toți membrii societății conform cu trebuințele lor.

Bănuind că societatea ideală visată de dânsul nu se va înfăptui deodată, Babeuf a admis ca o formă trecătoare o societate bazată pe următoarele baze:

Inființarea unui fond național din toate domeniile și bogățiile Statului, din averile dușmanilor patriei (regaliști emigrați, N. B.) și a pământurilor lăsate de proprietarii lor. Orice francez poate intra în această asociație dându-și averea și luându-și obligațiunea de a pune munca sa la dispoziția societății.

Fondul național moștenește succesiunile (acest punct

simplifica astfel abolirea maștenirilor, N. B.). Membrii Fondului lucrează împreună și primesc în schimb hrana în marginile „unei bucatării modeste” și tot ce au nevoie pentru traiu.

Iată doctrina lui Babeuf și tovarășilor lui.

Pentru propagarea ei a fost înființat în 1795 ziarul **Tribun du Peuple** din care au fost tipărite patruzeci și trei de numere. Babeuf făcea deasemeni și o propagandă prin viu grai, în cluburi. Numărul partizanilor săi în Paris atinsese cifra de 17.000. Șefii mișcării erau prietenii lui de aproape.

Cu toții au fost închiși de guvernul directoral (atunci se găsea în fruntea afacerilor în Franța așa zisa **Directorie**) după căderea lui Robespierre. Chiar, aci în închisoare, ei formaseră o societate secretă, denumită a **egalilor**, cum ei singuri se numeau. Scopul acestei **conjurații** era răsturnarea **Directoriei**, formarea unui guvern revoluționar care să realizeze planurile lor comuniste.

Denunțul trădătorului Grissel a pus guvernul în cunoștință de această conjurație. Ei au fost arestați și doi dintre ei — Babeuf și Darthe — condamnați la moarte și executați prin ghilotină în ziua de 13/26 Mai 1797.

Babeuf n'a căutat să ascundă intențiile sale. El muri cu mult curaj. În ajunul executării sale a trimis nevastei și copilului său o scrisoare plină de duioșie și de încredere în cauza sfântă a poporului. Iată și sfârșitul acestei scrisori :

„Să nu credeți că regret că m'am sacrificat pentru cea mai frumoasă dintre cauze, chiar dacă toate eforturile mele ar fi fost fără folos pentru ea.

Eu mi-am făcut datoria... Nu-mi închipuiam alt mijloc de a vă face fericiți decât prin fericirea tuturor. N'am reușit; m'am sacrificat; mor și pentru voi”.

Dintre partizanii lui Babeuf majoritatea erau intelectuali sau mici burghezi iar foarte puțini lucrători.

Proletariatul francez nu era încă la înălțimea menirii sale.

MARE UTOPIȘTI SAINT-SIMON ȘI FOURIER

Istoria mișcării socialiste din Franța și din lumea întreagă își va aminti întotdeauna cu mare recunoștință numele celor doi celebri utopiști socialiști francezi.

Saint-Simon (1760—1825) își are obârșia în cea mai aristocrată pătură a Franței. Familia lui își trage origina tocmai dela Carol cel Mare.

Unul din unchii lui, Marchizul de Saint-Simon a fost o persoană foarte influentă la curtea lui Ludovic al XV și ne-a lăsat interesante memorii asupra acestei epoci.

Contele Henri de Saint-Simon — viitorul socialist — a avut o educație aleasă. Știința și filozofia fiind atunci la modă în cercurile aristocrației franceze, părinții lui Henri de Saint-Simon i-au dat ca profesori savanți și filozofi celebri, precum era renumitul enciclopedist d'Alembert.

Dela familie, Saint-Simon moștenise iubirea gloriei.

Tânăr încă el părăsește căminul părintesc, se duce în America, unde, alături de Washington, ia parte la luptele pentru neatârănarea Statelor Unite. Aci el se gândește să sape canalul pe Panama — proiect care abea mai târziu a putut fi adus la îndeplinire ¹⁾.

După aceasta se întoarce din nou în Franța. Trăește aci în timpul revoluției și este desiluzionat de rezultatele ei. Atunci Saint-Simon își pune ca scop să găsească mijlocul prin care „fericirea celor mulți” să fie întronată. El se face apostolul unei religii noi „christianismul nou” cum a numit-o el însuși.

Dacă toți oamenii ar fi fost pătrunși de cuvintele evan-

1) Lesseps, care a săpat canalul de Suez, este un elev al lui Saint-Simon.

gheliei: „iubiți-vă unii pe alții ca frații”, problema socială ar fi fost rezolvată.

Totuși Saint-Simon nu s'a mărginit să predice numai morala. Pentru el — ca și pentru Babeuf, ca și pentru Fourier — o prefacere socială n'ar fi fost cu putință dacă forma proprietății însăși n'ar fi fost schimbată. Numai astfel preceptele evangheliei ar fi devenit fapt.

Saint-Simon luptă pentru triumful „sistemului industrial”.

Nenorocirile omenirii vin — așa vedea Saint-Simon — din faptul că puterea se găsește în mâinile politicianilor, avocaților și, îndeobște, a paraziților cari nu trăesc din muncă productivă.

Din contra, toți acei cari sunt ocupați în industrie și agricultură, atât patronii cât și lucrătorii, atât țăranii cât și proprietarii cari își lucrează singuri pământurile — toți aceștia constituie **clasa producătoare** și au, după Saint-Simon, acelaș interes.

Aceasta este partea cea mai slabă a doctrinei lui. Pentru Saint-Simon preschimbarea socială era să fie opera, nu a clasei lucrătoare, ci mai ales a **cercurilor** conducătoare ale industriei.

Saint-Simon considera că industria — deci și industrialii — au interes să fie pace, frăție, și ca munca să triumfe.

Nu este de mirat deci dacă Saint-Simon se duse pentru a-și realiza idealul său la regi, la miniștri, la fabricanți și bancheri, pe cari el îi socotea ca făcând parte din clasă industrială

Totuși, către sfârșitul vieții sale, văzând cu ce răceală clasele stăpânitoare primesc propunerile sale, el a început să înțeleagă că numai clasa lucrătoare are interes să se lupte pentru prefacerea socială. Ultimele cuvinte ale lui au fost: „Patruzeci și opt de ore după apariția broșurii despre Noul Christianism, Partidul muncitoresc va fi înființat”.

Nu ne vom opri asupra diferitelor proiecte pe cari le

propunea Saint-Simon pentru organizarea muncii. Ele poartă toate un caracter utopic: puțin corespunzător cu condițiile economice și politice.

Elevii lui Saint-Simon au dat doctrinei sale un caracter mai științific, apropiind-o astfel de socialismul modern.

Charles Fourier (1772—1837) era contemporan cu Saint-Simon.

Ca și Babeuf, el își trăgea obârșia dintr'o familie mic-burgheză și și-a început cariera ca funcționar comercial la Marsilia.

În această calitate el a fost martorul ocular al unui fapt care i-a arătat că o adâncă nedreptate este la baza societății capitaliste. Marii negustori de grâu din portul francez, ca să urce prețurile lui, au asvârlit în mare o cantitate enormă de grâu. Și aceasta se făcea tocmai în momentul când în Paris, în mijlocul evenimentelor revoluționare, poporul murea de foame.

Fourier a jurat atunci ură societății capitaliste, sentiment căruia el a rămas credincios până la moarte.

Despre teoriile socialiste ale lui Fourier nu ne vom întinde.

E destul să spunem că la baza lor stă **asociația** — phalansterul organizat într'un anumit mod.

Fourier credea că toate pasiunile cari le avem ne sunt date de natură într'un anumit scop. Dragostea, simpatia, cumpăneala, generozitatea, perseverența și ura, neastâmpărarea, ușurința de caracter, risipa sau sgârcenia au folosul și menirea lor. Meșteșugul este numai să știm să le combinăm. Cum îndeplinește Fourier această operă în phalansterele sale nu voi vorbi aci.

Dealtminte, am spus câteva cuvinte despre Babeuf. Saint-Simon și Fourier nu atât ca să expun și să critic doctrinele lor, cât pentru a arăta cât de departe își trage obârșia mișcarea socialistă în Franța înaintea Comunei.

Elevii utopiștilor au desfășurat o propagandă foarte aprigă în tot timpul domniei lui Louis Philippe (1830—1848).

Alături de babouviștii, saint-simoniștii și fourieriștii au apărut alte școli socialiste: a lui Cabet, Louis Blanc, Proudhon. Partidul republican chiar a luat o nuanță socialistă foarte pronunțată.

REVOLTA LUCRĂTORILOR DIN LYON

Acest avânt către socialism se datora unor cauze cari trebuesc semnalate. În primul loc, domnia lui Louis Philippe — numit încă regele burghez — este cunoscută în Franța ca epoca celei mai mari destrăbălări a capitalismului. Statul dădea concesiune peste concesiune fabricanților și financiarilor. Așa, îndată după suirea pe tron a acestui rege, Camera a subvenționat cu 30 de milioane 445 fabrici și bănci. De atunci datează acele cuvinte cinice ale lui Guizot care, adresându-se deputaților, le-a zis: „Îmbogățiți-vă, domnilor!”

O febră de afaceri, gheșefturi, acaparări, antreprize a cuprins burghezia franceză. Cu dezvoltarea uriașă a capitalismului, apăru pe scenă și chestiunea socială.

În anul 1832 au izbucnit în Lyon turburările lucrătorilor și lucrătoarelor — în număr de 40.000 — ocupați în industria mătasei. În urma concurenței lucrătorilor veniți din sate, salariul scăzuse la 80—90 de bani pentru o muncă de 16—18 ore, adică câte **cinci bani** ora.

În ziua de 10/23 Noiembrie, Lyonul căzuse în mâinile lucrătorilor. Ei nu știau însă ce să facă cu guvernul și mișcarea a fost potolită.

În timpul manifestațiilor, lucrătorii cutreerară străzile cu drapele negre pe cari era scris: „să trăim muncind sau să murim luptând” (vivre en travaillant, ou mourir en combattant).

În 1834 această mișcare s'a reînnoit. Mulțimea lucrătorilor era generală și ei dădeau cel mai cald sprijin parti-

dului republican în lupta sa împotriva monarhiei cu speranța că republicanii venind la putere vor rezolvi chestiunea socială.

Republicanii au și venit la putere cu ajutorul proletariatului însă în loc de pâine i-au dat gloanțe.

MĂCELUL DIN IUNIE 1848

Când monarhia fu răsturnată și în Paris fu întronat guvernul provizoriu republican, cu Lamartine în frunte, s'a întocmit o Comisiune sub președinția lui Louis Blanc ca să se ocupe cu problema **organizării muncii**.

În același timp guvernul provizoriu a organizat **Atelierele Naționale** ca să procure de lucru muncitorilor rămași fără lucru în urma intensei crize economice ce bântuia pe atunci. În curând, numărul lucrătorilor înscrși în atelierele naționale a întrecut 40.000.

Guvernul a început să considere această mulțime ca periculoasă. Ea apăsa greu bugetul statului (muncitorii primeau zilnic dela 1.50 până la 2 lei) pe de altă parte ei erau organizați militărește și putea să decidă de soarta guvernului. Deaceea el s'a și hotărât să scape de lucrătorii din Atelierele Naționale — mai ales după ce alegerile s'au făcut. În ziua de 8/21 Iunie 1848 — adică, abea patru luni după răsturnarea monarhiei a fost lipit pe străzile Parisului un decret care declară Atelierele Naționale dizolvate. Lucrătorii dela 20 până la 26 de ani trebuiau să intre în armată, ceilalți să plece în județele unde sunt născuți iar străinii, trebuiau să fie isgoniți.

În ziua de 22 Iunie, Parisul s'a deșteptat împestrit cu baricade. Lupta a durat patru zile. Revoluția proletară a fost înecată în sângele a mii și mii de lucrători. Comandantul **Gărzii Naționale**, compusă din burghezi cari au înăbușit revolta, a fost generalul Cavaignac.

Burghezia franceză a scăpat de lucrători, dar prin aceasta a pregătit venirea lui Napoleon III. Republica burgheză a învins proletariatul, însă Imperiul a învins Republica. În cursul anilor 1860—1870, asistăm la o nouă deșteptare a proletariatului francez.

Napoleon III — condus de un spirit de demagogie cezaristă — a încercat să atragă pe muncitori de partea lui, acordându-le libertatea grevelor. Muncitorimea însă apucase pe drumul cel drept și cel bun sub conducerea celebrei Internaționale (Asociația Internațională a lucrătorilor) care a fost fondată în 1866 și care a proclamat ca deviză: „Desrobirea lucrătorilor trebuie să fie opera lor proprie”.

Ultimii ani ai imperiului (1868 și 1869) au fost însemnați prin marele greve miniere și printr’o activitate energetică a secțiilor Internaționalei în Franța.

Iată, pe scurt, mișcările premergătoare cari s’au terminat cu proclamarea Comunei.

Din toate acele lupte, proletariatul internațional scoate un mare învățământ și el nu va uita niciodată cu ce generozitate Franța socialistă și-a vărsat nobilul ei sânge pentru desrobirea omenirii.

C o m u n a *)

5/18 Martie — 8/21 Mai 1871

Două zile mari are clasa muncitoare, două zile pe cari proletariatul conștient din întreaga lume le serbează : 1 Mai și 18 Martie.

Ziua de 1 Mai este ziua **revendicărilor**, ziua în care clasa muncitoare organizată și pătrunsă de menirea ei istorică, își arată forțele, își formulează cererile și, amenințătoare, trezește în sufletul burgheziei conștiința puterii proletare, și fiorul rece al pericolului revoluției sociale, pe care această putere o va înăfptui. Ea este ziua **felului, a viitorului**.

Ziua de 18 Martie este ziua **trecutului**, ziua **amintirilor**. Ea este consacrată amintirii luptelor **Comunei** și, odată cu aceasta, amintirii tuturor luptelor și faptelor mărețe din lungul șir de acte eroice săvârșite până acum de clasa muncitoare, în lupta ei pentru desrobire. E și ziua amintirii marilor eroi și a tuturor acelor îndrăzneți luptători, cari și-au jertfit viața pentru cauza proletariatului și a întregii omeniri.

I. — ISTORICUL COMUNEI

Odată cu restabilirea imperiului în Franța, ese la iveală și principiul ce-l caracterizează în prima sa fază: tendința de întindere a frontierelor. Il vedem pe Napoleon al III-lea

1) Acest articol a fost publicat pentru prima oară în „Viitorul Social“, Februarie 1908.

târât în politica externă în toate direcțiunile, amestecat în toate daraverile diplomatice și în toate războaiele de pe timpul domniei sale. Inconjurat de o clică de indivizi hrăpăreți și lingușitori, cari ațâtau neconținut ambițiunea lui de cucerire, era ușor, ca la cea dintâi ocaziune, să se aventureze fără nici o socoteală într'un război. Bismarck, pe de altă parte, cunoștea starea spiritelor dela curtea lui Napoleon și pândea ocazia de a stabili, printr'un război hegemonia Prusiei asupra Germaniei unite. Ocazia se prezentă. Un prinț prusian, un Hohenzollern, candidat la tronul vacant al Spaniei. Această candidatură, care nu era decât o cursă întinsă de Bismarck, fu proclamată de clica lui Napoleon „cel mic”, ca o rușine adusă Franței. Napoleon ceru regelui Prusiei ca prințul să-și retragă candidatura, ceea ce se și întâmplă. Lui Bonaparte și clicii lui însă, al căror prestigiu înlăuntrul țării era zdruncinat, le părea rău de această înălăturare a conflictului, căci „... ocaziunea era bună”. Cu atât mai mult le părea rău de a pierde această ocaziune favorabilă cu cât din toate părțile mamelucii lor răspândeau vești despre starea înfloritoare a Franței, despre pregătirea ei financiară și militară: „Armata și marina sunt în stare să facă față, cu o promptitudine remarcabilă, necesităților situațiunei”, sau „Noi suntem pregătiți, pe când Prusia nu”, sau încă: „De patru ani împăratul a ridicat la cea mai mare putere organizarea forțelor noastre militare. Grație vouă, Sire, Franța este pregătită !”¹⁾ Față de atâtea ademeniri, ambiția lui Napoleon nu putea rămâne nesatisfăcută, „ocazia” nu trebuia pierdută, și... războiul fu declarat.

În timp ce Napoleon și lacheii lui se aruncau în acest război nenorocit, muncitorimea din Paris făcea manifestații pe opoziție, și striga: „Trăiască Pacea !”. În cele din urmă însă, văzând că burghezia rămâne surdă la toate cererile de pace, muncitorimea Parisului se adresează proletariatului

1) Lissagaray, Istoria Comunei din 1871, pag. 36 și 37.

german: „Fraților, noi protestăm contra războiului, noi, cari voim pacea, munca și libertatea. Fraților, n'ascultați vocile stupide, cari caută să vă înșele asupra adevăratului spirit al Franței". Iar răspunsul muncitorimii din Berlin nu putea fi decât ecoul vorbelor lor: „Noi de asemenea voim pacea, munca și libertatea. Noi știm că de ambele părți ale Rinului trăesc frați, cu cari suntem gata să murim pentru republica universală" ¹⁾). Acestea erau strigătele de pace și frăție, pe cari le schimba muncitorimea din Franța cu cea din Germania, în timp ce la Paris burghezia, în frunte cu conducătorii Statului și cu Napoleon, propovăduiau ura și dușmănia, crima și războiul, făcând să răsunе strigătul: **La Berlin ! La Berlin !**

Consecințele războiului fură din cele mai funește pentru Franța. Armata franceză slabă, desorganizată, lipsită de munițiuni, fu bătută pe toată linia, iar cea mai bună parte dintr'însa fu făcută prizonieră și blocată prin cetăți. Drumul spre Paris era deschis și armata prusacă apărău dinaintea orașului, părăsit și lăsat pradă dușmanului.

Acum, singura idee a Parisului muncitor, a Parisului ostil războiului, a Parisului care întrebuințase toate mijloacele pentru a împiedeca războiul, este: scăparea Franței, **apărarea**; pe când burghezia, care răspunsese cu vehemență la toate cererile de pace ale muncitorilor, care se aruncase în mod stupid în acest război și care adusese astfel toată nenorocirea asupra Franței, este acum gata să predea Parisul, — căci ea ar voi mai bine să aibă în fața-
ca dușman armata prusacă, decât poporul înarmat. Ea, care cânta osanale patriotismului și care veștejea lipsa de patriotism a proletariatului, n'ar fi avut nici un scrupul de a comite actul nepatriotic cel mai mârșav, când domnia ei de clasă era amenințată: cedarea Parisului.

Muncitorimea Parisului era însă prea înflăcărată, ea

1) Lissagaray, idem, pag. 30 și 39.

voia cu ori ce preț să-și verse ultima picătură de sânge întru apărarea lui. Această „idee fixă” nu putea fi trecută cu vederea și burghezia înscenează acea farsă sângeroasă a apărării. Timp de patru luni (Sept. 1870—Ian. 1871) Parisul este asediat, Parisul sângera, degeră și suferă de foame. În cele din urmă, istovit de puteri și scrâșnind din dinți, e nevoit să capituleze.

În timpul acesta, peste 100.000 de burghezi fugiră din Paris, pentru a se pune la adăpost de primejdia inamicului. Adunarea Națională, în frunte cu Thiers, se retrăsese la Versailles, și manifesta tendinți cu totul opuse și dușmănoase populației Parisului. Astfel, în Paris nu rămăsese decât mica burghezie — mici patroni și comercianți, ruinați pe timpul plin de zbuciumări al războiului — alături de proletariatul istovit de foame și de mizerie, în frunte cu Garda Națională. De o parte era Versaillesul, era Franța monarhistă și reacționară, de cealaltă Parisul republican.

La Versailles reprezentanții marelui burghezii erau neliniștiți, ei doreau o cât mai grabnică restabilire a „Ordinei” — „ordinea la Paris”, adică înăbușirea republicii, nimicirea revoluției. Aceeași grijă, care preocupase burghezia după anul 1848, o preocupă și acum: Proletariatul pieritor de foame, avea armele în mână ! Nu cumva acest proletariat va întoarce armele asupra ei ? Și astfel, în timp ce populația republicană a Parisului jura în piața Bastiliei să apere republica, Adunarea Națională din Versailles arunca injurii și insulte asupra Parisului, persecută jurnalele republicane, ridică Versaillesul la rangul de prim-oraș al Franței, și hotărî, în cele din urmă, ca: în ziua de 18 Martie Parisul să fie dezarmat, să se suprimă solda Gărzii Naționale și astfel să se răpească unei mulțimi de oameni, singurul mijloc ce-l susținea în timpul acesta de tulburări. Tot Adunarea Națională mai hotărî ca muncitorimea și mica burghezie, cari acum se aflau în cea mai neagră mizerie, să achite toate datoriile și ratele de chirie, cu plata căroră rămăsese în

urmă dela începutul războiului. Și în patru zile, dela 13 la 17 Martie, fură intentate nu mai puțin de 150.000 de proteste și lucrurile nevoiașilor sechestrare și vândute.

Aceasta era starea lucrurilor în ajunul zilei de 18 Martie. A doua zi, Thiers trimise să se îndeplinească ordinul. Numai executarea acestui ordin era în stare să liniștească frica clasei burgheze. Câteva regimente, comandate de generalul Lecomte, intrară în Paris pentru a desarma Garda Națională. Puseseră deja mâna pe tunurile Gărzii; dar poporul, iritat de purtarea reacționarilor, se apropia de locul de desarmare și cu cât se apropia și înconjură trupele reacțiunii, acestea pierdeau din energia lor, slăbeau în activitate, până ce, în cele din urmă, fraternizară cu poporul, refuzând de a mai asculta de ordinele lui Lecomte, și încetară cu totul de a mai dezarma Garda.

Poporul surescitat de planurile dușmătoase ale burgheziei din Versailles urzite contra Parisului, și entuziasmat de faptul inimos al trupelor cari fraternizaseră cu dânsul, pune mâna pe Lecomte și-l duce pentru a fi ucis. Pe drum întâlnește pe generalul Clément Thomas, o altă creatură a lui Thiers, acela care masacrare muncitorimea la 1848. Poporul, mânat de furie și de dorul de răzbunare a atâtor mișelii, îl ia și pe dânsul și-l împușcă alături de Lecomte. Aceste sunt singurele două victime, pe cari burghezia le poate imputa proletariatului în tot timpul cât ținuse Comuna. Dar ele n'au fost, la drept vorbind, victimele Comunei, căci ea nu exista încă la acea dată, ele au fost victimele îndărătnicie și cruzimii reacționarilor din Versailles, cari prin actele lor, au împins poporul într'acolo.

Aceasta fu ziua de 18 Martie. De acum, Parisul e atacat ca o cetate vrăjmașe. Instinctul de conservare dă curaj poporului, el se ridică și conștient de forța pe care o reprezintă, rupe orice legătură cu reacțiunea. „**Republica și Comuna**” sunt cuvintele de ordine.

Odată resurecția făcută, ea trebuia organizată serios.

De aceia Comitetul Central al Gărzii Naționale se adresează printr'un manifest întregii populațiuni, prin care arată că proletariatul, în mijlocul trădării claselor diriguitoare, a înțeles, ca el singur să ia direcția afacerilor în mână. Proletariatul a înțeles că este de datoria sa de a se face stăpân asupra propriului său destin, punând mâna pe putere.

Comitetul Central luând ocârmuirea Parisului, se gândi înainte de toate să face alegerile pentru Comună. Acestea sunt fixate pentru ziua de 26 Martie, când se efectuează în cea mai perfectă ordine și libertate. A doua zi avu loc „proclamarea Comunei”. Comitetul Central al Gărzii Naționale își predete puterile în mâinile aleșilor poporului. Cea mai bună dovadă că Comuna nu era opera a câtorva revoluționari, cari amestiseară capul mulțimii, ci că era o necesitate impusă de împrejurări, că ea era dorința însăși a populațiunii, este faptul că la această alegere iau parte 287.000 de alegători.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Parisul respiră, e liber. Toate scenele sângeroase, greutățile și mizerile sunt uitate, străzile sunt pline de lume. Poporul nu mai e mânios, căci nu mai are nici o frică.

Alegerile terminate, Parisul se află în fața necesității de a-și întocmi un guvernământ, a cărui alegerea se și face. Miniștrii cari-l compun sunt aproape toți lucrători. La Monetărie este numit lucrătorul bronzar Camélinat. La Poște și telegraf lucrătorul Theisz, ale cărui modificări introduse în această instituțiune fură păstrate și după căderea Comunei. Un alt lucrător fu ales la Instrucțiunea publică. Muncitorul Treillard avu pe mâna sa Asistența publică. Dânsul fu ucis în timpul căderii Comunei, de către trupele din Versailles, dar înainte de a muri el depuse în mâinile femeii sale 38.000 fr. rămași în cassa care i-a fost încredințată. Dânsa, imediat după uciderea bărbatului său, predete banii în mâinile ucigătorilor săi. Varlin și Jourde fură delegați la Finanțe. Ei cheltuiră în tot timpul de 3 luni cât ținu Comuna, în total 46 milioane pentru solda Gărzii Naționale și toate

serviciile publice. Din această sumă numai 16 milioane fură furnizate de Banca Franței, restul de către diferite servicii. Iar când Varlin, mai târziu, căzu ucis pe străzile Parisului, s'au găsit asupra lui în totul 300 lei. Jourde dejuna la un birt ordinar, iar femeia sa spăla ea singură rufeale familiei la spălătoria publică. Iată cinstea acestor „bandiți și canalii”, cum îi numea reacțiunea, cinstea primului minister muncitoresc, din prima republică muncitorească.

Parisul plin de agitații de odinioară era de un calm nemai văzut până atunci. Nu se înregistrase în tot timpul Comunei decât câteva furturi, deși nu exista poliție. Nu mai era acea frământare continuă de prin cafenele; iar burghezia demoralizată și desfrânată fiind dusă, prostituția nu se mai etala în toată goliciunea ei, ca odinioară. Parisul, sub conducerea cinstită a Comunei, căpătase altă culoare. Din desfrânat devenise cinstit, din luxos devenise cumpătat, din agitat devenise calm. În același timp, la Versailles, Thiers se desfăta în plăceri împreună cu burghezimea și cu reprezentanții reacțiunii de toate culorile, dând banchete prinților nemți. Pe când la Paris comunarzii lăsau în cea mai mare libertate ca jandarmii din Versailles, deghizați în uniformele Gărzii Naționale, să pătrundă în oraș, la Versailles, prizonierii parisiensi trebuiau să treacă în escortă sub privirile batjocoritoare ale damelor din înalta societate, spre a fi apoi întemnițați și împușcați.

Aici vedem minunat de bine antiteza între moralul a două clase antagonice: una, desfrânată și fără demnitate, pe panta de coborîre; cealaltă, în aurora desvoltării sale, senină și sănătoasă în moravuri și viață !

Curând însă liniștea aceasta a Parisului comunard fu turburată de bubuitul tunurilor din Versailles. Thiers și burghezimea reacționară nu stăteau cu mâinile în sân. Ei n'ar fi lăsat ca lucrurile să ajungă până într'acolo, dacă ar fi avut trupe cu cari să doboare răsvrătirea. „Partidul Ordinei” se adresează întregii țări, dar poporul francez nu răspunde

la chemarea sa. Atunci el recurge la un alt mijloc: Dacă nu găsește în Franța trupele necesare, apoi le va găsi la dușmanul Franței. Primul paragraf al tratatului de pace cu Germania suna: „**Guvernul francez va plăti prima jumătate de miliard de indemnități de război, treizeci de zile după căderea Parisului**”. Prin aceasta, simpatia lui Bismarck fu câștigată și cu permisiunea lui prietenoasă, trupele franceze prizoniere din Germania sunt readuse în țară — trupe, cari n’aveau nici o cunoștință despre cele întâmplate în Franța, cari trăiseră departe de revoluționarismul molipsitor al Parisului și cari, astfel, erau ușor de întărâtat împotriva „răzvrătiților” și „canaliilor”. Avem aici ocaziunea de a face încă odată cunoștință cu cinstitul patriotism al clasei burgheze.

Parisul este înconjurat din toate părțile și strâns într’un cerc de fier, care amenință să-l strivească. Adunarea Națională primea din toate părțile Franței scrisori de indignare, în cari se cerea ca Parisul să fie despresurat și ca republica să rămână în picioare. Thiers, demn reprezentant al clasei din care făcea parte, recurge la vicleșug și prefăcătorie. Știind că la 30 Aprilie trebuiau să aibă loc alegerile municipale în provincie și sperând să obțină majoritatea la aceste alegeri, declară că el vede cu ochi buni republica, că o va menține și că intrând în Paris nu va pedepsi decât câteva elemente criminale. Alegerile desmint cu totul dorințele lui. Din 700.000 alegători municipali, 8.000 erau partizani de ai lui. Astfel își arată țara întreagă asentimentul ei față de Adunarea Națională. Totuși Thiers continuă de a juca rolul lui de împăciuitoare atâta timp cât se simțea încă slab. Când însă generalul Mac-Mahon anunță că are o armată destul de suficientă pentru a asedia și cuprinde Parisul, el declară că va intra în Paris cu legea în mână și va înăbuși revoluția muncitorească.

Și Comuna era nepregătită. Ii lipsea conducerea **politică și militară**. Avea un popor însuflețit, gata pentru orice

sacrificiu, gata să-și verse ultima picătură de sânge pentru apărarea republicii, o putere care, dacă ar fi fost bine concentrată și condusă, ar fi putut dintr'o singură opintire să zdrobească inamicul — dar tocmai această concentrare și conducere lipseau .

Și fiara reacționară turbase, dorea sânge; ea simțea că, sau e învinsă de Comună, sau Comuna e sfâșiata de dânsa. Parisul însă slăbea mereu, forțele-i sleiau și se afla singur, absolut singur în fața dușmanului, căci reacțiunea avuse grija să-i taie orice legătură cu restul țării. Parisul singur deci, se lupta, sângera și, în cele din urmă, istovit, răpus de puteri covârșitoare, cade.

La 21 Mai trupele reacțiunii pătrunseră în oraș. Și atunci începu măcelul cel mare. Timp de opt zile, **săptămâna de sânge**, poporul e măcelărit. Dar el își plătește scump viața. Fiecare își face datoria și luptă cu înverșunare. Pe baricade, alături de bărbați, vezi bătrânii, femeile și copiii, luptând și sângerând, dându-și ultima picătură de sânge pentru zilele de libertate. Reacționarii sunt de o cruzime ne mai pomenită. Poporul e ucis fără milă. Iar în timp ce trupele decimau mulțimea muncitorească, Parisul își recăpătă iarăși culoarea lui de odinioară. Burghezia deabia intrase între zidurile sale și ea își reîncepu îndată obișnuită ei viața de petreceri și desfrânări.

Comuna ceruse lui Thiers ca să-i dea pe Blanqui în schimbul celor 60 de ostateci și a episcopului cari se aflau în mâinile comunarilor. El refuzase, știind că dacă l-ar fi dat pe Blanqui, dădea Comunei un conducător. Cât timp ea fu în picioare, deși în multe ocaziuni ar fi trebuit să răz-bune miile de victime ale Parisului, împușcând și ea pe ostateci, ea nu se atinse totuși de dânșii. Numai după ce Comuna căzu, când nu mai erau conducători, ci numai o mulțime furioasă și setoasă de răzbunare pentru crimele și măcelurile trupelor versailleze, ea sacrifică pe acești 60 de oameni, ucigându-i.

Astfel se termină Comuna. Deoparte, 60 de oameni uciși, nu de dânsa, că ea nu vărsase nici o picătură de sânge în tot timpul cât existase, ci de o mulțime exasperată de cruzimile reacțiunii. De cealaltă parte: „**DOUĂZECI ȘI CINCI DE MII** de bărbați, femei și copii, uciși în luptă sau măcelăriți după luptă, în Paris și în provincie; **TREI MII** de morți cel puțin, prin forturi, închisori, Noua-Caledonie și exil, sau morți din cauza bolilor contractate în închisoare; **TREISPREZECE MII ȘAPTE SUTE** condamnați la munca silnică, care, pentru unii, a durat nouă ani; **ȘAPTEZECI DE MII** femei, bătrâni și copii lipsiți de mijloacele lor de existență, sau aruncați peste granițele Franței; **UNA SUTA UNSPREZECE MII** de victime aproape, iată bilanțul războaielor burgheziei pentru revoluția din 18 Martie¹⁾.

O lună după căderea Parisului, suma de 500.000.000 lei — **tributul sângelui** — fu plătită lui Bismarck de către guvernul francez.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II. — INSEMNAȚATEA ISTORICĂ A COMUNEI

Revoluția din 18 Martie a fost făcută de către popor. Dar ea nu a fost un capriciu al poporului, ci o **necesitate** care se impunea. Situația revoluționară a fost creată de către Napoleon și de clasele guvernate iar Adunarea Națională și Thiers, cari au cerut execuția Parisului, au fost acei cari au grăbit explozia. 18 Martie n'a fost decât răspunsul instinctiv, revolta nepregătită a unui popor batjocorit și îngenunchiat, o mișcare instinctivă, iar nicidecum una organizată care să urmărească în mod clar și conștient un țel socialist. Comuna, la început, nici n'a avut caracterul unei ridicări socialiste bine pregătite; se întâmplă totuși, după cum vom vedea, că, deși nepregătită și lipsită de organizarea socialistă, această mișcare **comunalistă** din

1) *Lissagarry, idem, pag. 497.*

1871, să capete în decursul ei un puternic caracter socialist.

Activitatea proletariatului francez în ultimii ani ai imperiului, nu căpătase încă nici caracterul unitar, nici organizarea sistematică a unei mișcări socialiste. Din cauza lipsei drepturilor de organizare, proletariatul n'a putut să-și clădească organizațiuni separate de clasă. De abia mai târziu, cu ocazia legii din 1863—64, aceste organizațiuni începură să se desvolte. Însă ele trebuiră să opereze sub masca unor asociațiuni acționare anonime, ceea ce dădu prilejul ca ele să capete caracterul unor întreprinderi colective utopice și ca preocuparea lor principală să fie studierea arhitecturii viitoarei societăți, în loc să fie dezvoltarea disciplinei și luptei de clasă. Se înțelege că în asemenea condițiuni era greu, aproape imposibil, să se creeze o mișcare socialistă puternică și o politică muncitorească independentă.

Deși această ultimă idee, organizarea politică a proletariatului, încolțise de-acum și câștigase teren, mai ales în anul 1862, atunci când delegații proletariatului francez veniseră în atingere cu delegații celorlalte proletariate din Europa, cu ocazia expoziției universale din Londra, totuși, din cauza împrejurărilor și a desbinărilor ce se produsese chiar între elementele socialiste, ea nu putu fi realizată. Membrii Internaționalei franceze aparțineau diferitelor grupări : proudhoniste, blanquiste, revoluționar - republicane, etc. **Proudhoniștii** vedeau în Internațională numai o societate culturală a muncitorilor, a cărei menire era rezolvirea chestiunilor sociale. Preocuparea lor principală era găsirea viitorului sistem de schimb; încolo, aveau concepțiuni politice cu totul neclare și nehotărâte. **Blanquiștii**, cari nu erau în stare să opună ceva concepțiunilor politice ale Internaționalei, se mărgineau a face opoziție acesteia, mai ales în chestia politicii Bonapartiste. Cât despre **Revoluționari**, aceștia n'aveau nici organizație unitară și uniformă, nici vreun program stabilit; fiecare partizan avea convingerile sale proprii asupra situației Franței, ei aveau foarte puține cu-

noștinți asupra necesităților proletariatului și purtau puțin interes organizării lui. Numai o mică minoritate constituiau aceia cari luptau contra tuturor acestor direcțiuni greșite și se apropiiau mai mult de concepția socialistă în desvoltare atunci. Deabia în urmă, odată cu desvoltarea organizațiilor, în anul 1867, fură părăsite vechile concepțiuni, pentru a se începe acțiunea politică.

Diferitele greve ce urmară și luptele directe cu burghazia, arătară proletariatului că e absolut necesară intrarea lui independentă în viața politică. Curând după aceasta, îl vedem ducând campania contra politicii imperiului, cu ocazia amestecului acestuia în afacerile Romei. Iar la congresul din Basel (1869) vedem majoritatea socialiștilor francezi fiind pentru colectivism și rupând cu totul cu Proudhonismul și toate celelalte concepțiuni.

Aceasta era situația Franței socialiste. Vedem deci că în ajunul revoluției din 18 Martie, clasa muncitoare nici n'avea încă organizațiunile ei de clasă bine desvoltate, iar conștiința de clasă și politica sa independentă erau deabia la începutul accentuării lor. Deși o licărire de viață politică începuse, dar aceasta, pe de o parte, era anihilată de desbinările ce domneau în sânul grupărilor socialiste franceze, pe de altă parte acest început al vieții politice — singura care ar fi putut să dea unitate și conștiința de clasă proletariatului — n'avuse timp să se desvolte, să ajungă la maturitate. Conștiința clasei muncitoare era încă în fașă când revoluția izbucni.

Dar Comuna, cum am zis, n'a fost la început opera socialiștilor, ci expresia tuturor dorințelor, singura scăpere a tuturor claselor stăpânite ale Franței. Mica burghezie era ruinată de clasa capitalistă; ea suferise din cauza speculațiilor acesteia și a escrocheriilor din timpul imperiului, și suferea, ca și muncitorimea, din cauza decretelor Adunării Naționale. Pentru țărănime, imperiul însemna marea proprietate și marea proprietate însemna pentru dânsa mizeria și

moartea; imperiul îi amintea de miliardul de indemnități, la care a fost supusă după 1815; imperiul însemna pentru ea jupuirea și jaful. Comuna singură putea s'o scape de datoria sa hipotecară, numai Comuna putea să abroge toate legile îndreptate în contra ei. Comuna răspundea intereselor celor mai vitale, necesităților imperioase și imediate. Toate elementele democratice și sănătoase vedeau în Comună singura scăpare a Franței, ea era deci și adevăratul guvernământ național.

Mișcări comunaliste, mai puțin întinse ca la Paris, avuseră loc și în alte părți ale Franței. Însă nicăeri afară de Paris păturile democratice nu simțeau puterea de a lua în mână conducerea mișcării și a realiza această dorință, căci erau și aici mai puțin organizate decât proletariatul. De aceea le vedem pe toate alipindu-se de singurul scut care era în stare să-i apere — de proletariat, — strigându-i: **Fii tu conducătorul nostru, căci tu poți să ne duci la victorie !**

Și astfel Parisul trecuse în mâna lucrătorilor. Ei căpătară sarcina de a organiza Comuna, de a-i da un guvernământ — guvernământul muncitoresc. Dacă mica burghezie ar fi avut energia și puterea conducătoare atunci Comuna ar fi devenit o mișcare mic-burgheză, o mișcare comunalistă cu caracterul descentralizator și individualist al acestei clase. Însă, odată ce proletariatul pusese mâna pe puterea conducătoare, mișcarea deveni o mișcare proletariană, o mișcare socială, condusă de muncitorime. Și cu toate neînțelegerile cari dominaseră, după cum am văzut, în sânul muncitorimii socialiste, cu toată nepregătirea și desorganizarea proletariatului, mișcarea pierdu aproape orice caracter mic-burghez și deveni o mișcare proletară, **socialistă**.

Comuna căpătase deci un caracter socialist, pentru că ea era opera clasei menită a realiza socialismul și pentru că orice mișcare făcută de această clasă îmbracă fatal haina aceasta. Proletariatul francez însă, după cum am spus, era încă la începutul dezvoltării sale; în momentul izbucnirii re-

voluției conștiința sa de clasă și pătrunderea situațiilor sociale erau încă necomplect dezvoltate, era dar natural ca el să facă greșeli. Afară de lipsa unei conduceri politice și militare bine pregătită, — lipsă care se observă în tot timpul cât ținu Comuna, — ca una din greșelile cele mai mari se consideră întârzierea comunarzilor de a cuprinde muntele Valerian și enorma greșală de tactică, că Parisul se izolase și nu intrase dela început în legătură cu provincia, lăsând astfel timp liber lui Thiers ca să calomnieze revoluția în ochii poporului; sau încă naiva atitudine a Comunei față de Banca Franței, respectul față de milioanele ei, când această instituție putea constitui în mâinile Comunei, una din armele cele mai puternice în contra clasei guvernamentale.

Dar pentru a înțelege însemnătatea istorică a Comunei, noi nu trebuie să ne gândim la greșelile ei, ci la partea ei pozitivă, adică la ceea ce ea a creat. Tot ce a făcut ea din nou poartă caracterul socialist, caracterul țelului către care vîndea clasa muncitoare. Chiar în primele zile ale existenței sale, ea **suprimă armata permanentă și hotărî înlocuirea ei, în caz de război, prin poporul înarmat**; iar ca o manifestare a noii ere ce începea, coloana Vendôme, semnul gloriei militare și idealizarea vrăjmășiei dintre popoare, este **dărâmată**. Comuna declară separarea bisericii de stat; preoții trebuie să fie plătiți de credincioși; religia fiind o chestie privată, se hotărăște scoaterea oricărui simbol religios din școală. Comuna avea toată administrația, și cea municipală și cea de stat, iar consilierii cari o compuneau, aleși prin vot universal, erau responsabili și revocabili; salariul oricărui funcționar al Comunei nu se ridica peste salariul unui bun muncitor. Atelierele și fabricile părăsite sunt toate date unor asociațiuni cooperative muncitorești. Patronii nu mai au dreptul de a amenda și a micșora, astfel, după voie salariul lucrătorilor. Munca de noapte a brutarilor este desființată, etc. Vedem deci un însemnat șir de reforme, izvorâte direct din interesele și din spiritul clasei muncitoare, pentru reali-

zarea căroră ea luptă astăzi prin toate organizațiile ei de clasă. Și dacă această operă n'a avut decât un început de realizare, se explică prin faptul că deja în primele zile ale lui Mai, Parisul fiind asediat, toate forțele erau ocupate cu apărarea republicii.

Prin Comună clasa muncitoare, clasa cea mai apăsată și înjosită, a căpătat, pentru prima oară, puterea în mână, și a arătat că în condițiuni din cele mai grele și în împrejurările cele mai critice, ea a fost capabilă de a fi o clasă diriguitoare. Comuna a fost guvernământul clasei muncitoare, izvorât din relațiunile de clasă ale Parisului revoluționar și ca atare ea a trebuit să-și propună schimbarea fundamentelor economice pe cari se reazimă existența de clasă. Ea tindea să exproprieze pe proprietari și să facă ca instrumentele de producțiune să nu mai fie apanajul unei singure clase, ci proprietate comună, pentru ca astfel, nemai existând clasă producătoare și clasă stăpânitoare, tot omul să devină muncitor asociat al întreprinderii colective, singura stăpână peste toate instrumentele și bunurile create. Comuna, tinzând la emanciparea muncii, a fost socialistă. Totuși muncitorimea conștientă a Comunei nu aștepta dela dânsa minuni. Ea știa că Comuna nu-i decât una din numărul cel mare de lupte, pe cari trebuie să le dea proletariatul până la definitiva lui emancipare. Proletariatul conștient știe că: „...are de străbătut lungi lupte și un șir întreg de progrese istorice, cari vor transforma împrejurările și oamenii” (Marx).

Comuna a fost o victorie, însă o victorie timpurie, căreia îi urmă o cădere. Ii urmă o cădere, deși Parisul avea la îndemână un popor gata de sacrificii, avea arme, tunuri și forturi. Cauza acestei căderi am văzut-o în lipsa pătrunderii și conștiinței situației create, dar mai ales în lipsa de organizare sistematică a proletariatului. Proletarii din toate țările însă au cules roadele acestei experiențe și prin nimic nu cinstesc ei mai mult Comuna și pe eroii căzuți pe rui-

nele ei, decât prin aceia că, serbând victoria lor, scot în-vățăture din greșelile comise și se organizează în partide puternice de clasă — acele închegări proletare, cari revoluționând societatea actuală, vor regenera omenirea întreagă. Pe mormintele Comunei, proletariatul internațional își jură înfrățire și nici o putere nu va fi în stare să-l împiedece de a înfăptui cucerirea lumii. Luptând însă și făcând să înainteze neîncetat opera desrobirii către țelul final, proletariatul internațional ridică cel mai frumos monument amintirii eroilor căzuți, căci: **„Parisul muncitorilor dela 1871, Parisul Comunei va fi pe vecie sărbătorit ca avant-garda unei societăți noi. Memoria martirilor săi va trăi, ca într'un sanctuar, în inima clasei muncitoare. Iar pe exterminatorii săi, istoria i-a ținut de-acum la stâlpul infamiei și toate rugăciunile lor nu vor fi în stare să-i reabiliteze”** ¹⁾.

Dr. O. CALIN

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1) Karl Marx, Comuna din Paris, pag. 88.

Martirii cari au luptat și au murit pentru Comuna din Paris *)

În fiecare an, la 18 Martie, proletariatul conștient de pretutindeni nu uită și nu va uita niciodată să sărbătorească proclamarea Comunei din Paris: prima scurtă victorie a poporului muncitor din Franța, care timp de 72 de zile, a încercat să înfăptuiască domnia poporului prin el însuși, a încercat să realizeze idealul socialist, acum 60 de ani. Aniversare sfântă pentru noi toți socialiștii, aniversare tristă totdeodată.

Se știe cum a fost învinsă Comuna din Paris, cum s'a luptat poporul muncitor, federații Comunei, în capitala Franței, care era împresurată de armata prusiană de-o parte și armata franceză din solda guvernului din Versailles de cealaltă parte; se cunoaște acum vestita **săptămână de sânge**, prin care s'a răzbunat burghezia contra triumfului atât de scurt al poporului.

În amintirea sfântă, a acelor cari au murit pentru Comună, în amintirea celor 30.000 bărbați, femei și copii măcelăriți pe baricade în străzile Parismului și morți prin forțuri și închisori, voi încerca, pe lângă faptele istorice descrise mai sus, să povestesc cine au fost unii din ei, cum s'au luptat și cum au murit.

Numele tuturor martirilor Comunei din Paris, nici acum

1) După Lissagaray, B. Malon, Arthur Arnould, etc.

nu se cunoaște. Martirii au fost massa sublimă, **poporul**, cum zice Arthur Arnould, în amintirile lui.

„Numele tuturor celor pieriți în luptă, după săptămâna de sânge, o știau numai pietrele străzilor Parisului, mitralierele cazarmii Lobau, grădina Luxemburg, pământul din Buttes-Chaumont, zidul însângerat din cimitirul Père-Lachaise... Atunci, în adevăr au curs râuri de sânge în Paris... Sena era roșie...”

Dealungul străzilor au zăcut mormane de cadavre; timp de două săptămâni s'au ucis oameni cu miile.

După săptămâna de sânge, după raportul oficial al consiliului municipal, au lipsit din Paris 100.000 lucrători și, pentru mulți ani, au pierit din Paris mai multe industrii speciale. Toată industria parisiană fusese zdrobită. După raportul oficial al generalului Appert, aproximativ, au pierit, au fost arestați sau au emigrat pe atunci, după profesiuni: 528 lucrători giuvaergii, 124 lucrători la catonage, 210 pălărieri, 382 lemnari, 1.065 funcționari comerciali, 1.491 cismari, 206 croitorese, 172 aurari, 636 ebeniști, 1.598 băeți de prăvălie, 227 tinichigii, 224 metalurgiști, 182 gravori, 179 ceasornicari, 819 tipografi, 159 lucrători de hârtie, 106 instituțori, 2.901 muncitori cu ziua, 2.293 zidari, 1.659 tâmplari, 193 curelari, 863 vopsitori, 106 legători de cărți, 283 sculptori, 2.664 dulgheri, 681 croitori, 347 tăbăcari, 157 cioplitori și 766 pietrari.

Toți șefii de ateliere, maestrîi, lucrătorii necalificați și lucrători artiști, cari dau lucrului valoarea lui specială, pieriseră. Jumătate din cismari nu mai erau. Se știe că în total zece mii lucrători croitori și cea mai mare parte dintre vopsitori și zidari dispăruseră. Tapițerii, cari erau vreo 60.000 înainte, n'au mai putut executa comenzile.

Unul dintre cei mai nobili oameni ai Comunei a fost bătrânul Delescluze. Cu părul lui alb, cu privirea lui mândră, el a fost o plidă de cinste și de desinteresare în toată viața lui. Vechiu republican, jacobin, toată viața lui a luptat

pentru dreptate și adevăr. Persecutat toată viața, exilat la Cayena, în timpul imperiului, nici o suferință fizică sau morală, nici bătrânețea n'au fost în stare să zdrobească devotamentul său absolut pentru cauza poporului. Toată viața lui, a trăit singur cu mama și cu sora lui; n'a cunoscut ce-îndoiala, și a murit fără teamă, cu simțul datoriei împlinite până la sfârșit.

Ales deputat pentru adunarea din Bordeaux, a fost chemat de poporul din Paris să facă parte din comitetul Comunei. Și, deși crescut în alte idei, deși nu cunoștea socialismul și ideile Comunei nu erau în totul ideile lui, el văzu că dreptatea era de partea poporului muncitor și cu dânsul a mers până la sfârșit.

Atunci când versaillezii aveau deja în mână tot malul stâng al Senei în Paris; când lupta pe baricade era mai crâncenă la Bastilia și Chateau d'Eau, Delezcluze văzu că Comuna era învinsă. Înainte de a merge, împreună cu alți membrii ai Comunei, cu Vermorel, Jourde, Theisz, la ultima luptă de baricadă, el scrisese o scrisoare de adio surorii sale pe care o încredințase unui prieten.

„Buna mea soră, scria el, nu voi și nu pot fi victima reacțiunii victorioase. Iartă că plec înainte de tine, care mi-ai sacrificat viața. Dar nu mai am curajul să mai îndur încă o învingere, după atâtea din viața mea. Adio. Te îmbrățișez, fratele fău care te va iubi până la ultimul moment”.

Din momentul acesta, la 26 Mai, Delezcluze a căutat să moară. Lângă baricada dela Chateau d'Eau, el strânse mâna lui Vermorel rănit și pe când Theisz și Jaclard duceau pe rănit la spital, Delezcluze zicea celorlalți: „Voi cari sunteți tineri, luptați înainte fără să disperați și dacă va fi posibil, căutați să scăpați dela exterminarea ce va urma după învingerea noastră. Eu, care am mai fost la Cayena, care am văzut lovitura Statului, sunt obosit de atâtea exiluri, atâtea nenorociri și nu vreau să mai trăiesc după nenorocirea

noastră". După aceasta bătrânul luptător se duse la bari-cada Bataclan, pe care a și fost împușcat.

Alături de bătrânul Delezcluze, burghez de origine, jacobin republican prin convingeri, avem pe fiul poporului Varlin. Născut în 1839, la țară, într-o familie de plugari săraci, la vârsta de 13—14 ani a venit la Paris și a intrat ucenic la un legător de cărți. Varlin era unul din oamenii revoluției sociale. A fost unul din primii membri ai Asociației Internaționale în Franța și unul din propagandiștii cei mai neobosiți ai socialismului. În anul 1868, Varlin împreună cu Malot, Landrin, Combault făcea parte din biroul Internaționalei la Paris și deja pe atunci se distinse adunând în câteva zile 10.000 lei pentru o grevă a lucrătorilor din Geneva. A fost arestat și la proces s'a apărut singur rostind un discurs înflăcărat, care a produs multă impresie: „O clasă care a fost întotdeauna și sub orice domnie oprimată, clasa muncitorilor vrea să facă regenerarea societății noastre... Numai un vânt de libertate absolută poate curăța atmosfera noastră încărcată de nedreptăți de tot felul... Când o clasă a pierdut superioritatea ei morală care o înalță, trebuie să se dea în lături, dacă nu vrea să fie crudă, căci cruzimea este singura armă a puterilor cari cad". Pentru acest discurs Varlin a stat trei luni în închisoare.

Varlin, adevărat lucrător socialist conștient, a fost amestecat mai în toate mișcările lucrătorilor; foarte activ, vorbea rar dar bine și lucra mult; influența lui în Comună a fost din cele mai mari. Organizator minunat, în timpul Comunei s'a ocupat mai mult cu administrația finanțelor împreună cu Jourde, apoi a fost la intendență.

După ce versaillezii au intrat în Paris, Varlin s'a luptat până la urmă ca un erou, până a căzut în mâinile dușmanilor. Lucrător și socialist cum era, răzbunarea burgheziei contra lui a fost mai feroce ca în contra altora.

Arestat în strada Lafayette, el a fost dus cu mâinile legate la spate în cartierul Montmartre și aci, plimbat mai

multe ore, insultat și lovit de ofițeri, amânându-i-se cu cruzime moartea din oră în oră. Și, cu toate că știa ce-l așteaptă, mergea cu atâta curaj, cu atâta dispreț, că cei dinprejurul lui nu mai putea răbda această lungă agonie. În fine, l-au pus în fața unui zid, soldații au tras odată, nu l'au nimerit, au tras a doua oară și Varlin a căzut mort.

Alți doi, cărora poporul Parisului le păstrează o recunoștință eternă, și cari au făcut parte dintre primele victime ale versaillezilor, au fost Duval și Flourens. Amândoi tineri, membri ai Comunei, comandau armata comunarzilor în ziua de 3 Aprilie, când pentru prima oară versaillezii au atacat Parisul.

Duval, simplu lucrător turnător, membru în Internațională, era energic, activ și curajos. L-au cunoscut puțini, dar acei cari l-au cunoscut nu l-au putut uita niciodată. Duval a fost învins, împreună cu corpul de armată al comunarzilor, după o apărare eroică la Châtillon... Acei din comunarzi cari fuseseră soldați înainte, au fost împușcați pe loc. Ceilalți prizonieri, între cari și Duval, au fost duși spre Versailles; pe drum se întâlniră cu Vinoy, care a întrebat dacă aveau vre-un șef.

— Eu eram șeful, zise Duval, eșind din rânduri.

Un alt federat eși și el.

— Sunt șeful statului major al lui Duval, zise dânsul.

Un al treilea federat veni și dânsul.

— Sunteți niște canalii, le zise Vinoy, și veți fi imediat împușcați.

Fără să-i răspundă, Duval și cei doi tovarăși, sar șanțul, se așează lângă un zid și scoțându-și pălăriile strigă:

— Trăiască Comuna !... și cad împușcați.

Celălalt ofițer al Comunei, tot tânăr, Gustave Flourens, era fiul unuia din cei mai mari învățați de atunci, profesorul academician Flourèns.

Gustave Flourens era un revoluționar prin temperamentul său. Se luptase în Creta pentru poporul Greciei,

contra despotismului Turcilor. Se întorsese la Paris, ca să se lupte ca ofițer în contra Prusacilor.

La 4 Aprilie, armata lui fiind învinsă la Rueil, el a refuzat să se întoarcă la Paris; descurajat, mort de oboseală, rămase într-o căsuță pe malul râului, împreună cu tovarășul său de lupte, italianul Cipriani. Denunțați de un agent, înconjurați de soldați versaillezi, au fost asasinați, fără judecată, iar cadavrul lui Flourens, dus la Versailles și expus la batjocurile macabre ale ofițerilor guvernului.

Vermorel, născut în 1841 a fost unul dintre primii juriști socialiști. Ca și Delescluze și Flourens, Vermorel era dintr-o familie burgheză. El și-a părăsit clasa din care făcea parte, ca să meargă mână în mână cu proletariatul francez, să trăiască, să se lupte și să moară cu poporul și pentru cauza poporului.

Educația și-o făcuse într'un seminar, căci familia avea de gând să-l facă preot.

La Paris a debutat ca jurist în „Courrier Français” și fu cel din dintâiu care, sub Imperiu încă, arborase drapelul socialismului. A fost persecutat de toate partidele politice, a fost adeseori calomniat, în schimb s'a bucurat de încrederea muncitorilor, cari l'au ales la Comună, fără ca dânsul s'o ceară și fiind chiar absent din Paris. Atunci, fără să aibă iluzii asupra unei victorii grabnice, Vermorel veni să-și facă datoria până la sfârșit. În timpul Comunei a fost unul din oratorii principali, luând parte la toate lucrările comisiei din care făcea parte, scrind când nu vorbea, mergând oriunde credea că va fi de folos.

După ce au intra versaillezii în Paris, acest scriitor, a cărui viață toată a fost până atunci cu totul intelectuală, se schimbă în soldat, se amestecă în luptele de stradă, și se expune într'una la moarte.

La 26 Mai Vermorel ținu ultima lui cuvântare, la înmormântarea unui din ofițerii Comunei, polonezul Dumbrowsky. Versaillezii, erau deja în fața Parisului. La cimitirul

Père-Lachaise, după ce cadavrul fu scoborît în groapă, pe când ghiulelele armatei versaillezilor sburau prin aer, Vermorel rosti următoarele cuvinte: „Cetățeni, suntem în mijlocul dezastrelor, cauza poporului este pierdută și orice moment care trece e o viață care se stinge. Dușmanii noștri ne fac un război fără îndurare, căci triumful lor ei îl văd în uciderea tuturor luptătorilor pentru revoluție și ei ucid fără milă. Sărman popor ! După atâta eroism ce ai arătat, ești acum la discreția unor călăi fără milă. Cu lacrimi de sânge va trebui să se scrie istoria acestor zile îngrozitoare. Iar noi, aleșii acestui popor nenorocit, fost-am noi destul de demni ? Am comis multe greșeli, dar acum nu mai e timp să ne plângem, trebuie să ne luptăm până la sfârșit și să murim. Tu, curajosule Dumbrovski, nobil luptător al republicii universale, ai murit disperat de cauza cărei te-ai sacrificat. Cel puțin n'ai să mai vezi ororile cari vor urma după învingerea noastră. Te admirăm, dar nu te plângem. Și cu toate acestea, în noaptea sângeroasă care ne înconjoară, văd o rază de speranță. Da, dreptatea va triumfa odată. Strigăm deci, trăiască Republica Universală ! Trăiască Comuna ! Acum cetățeni, să mergem și noi să ne facem datoria !”.

Câteva ore după această cuvântare, Vermorel căzu rănit lângă o baricadă dela Château d'Eau; luat de prietenii lui, a putut fi ținut ascuns câteva zile de soția unui portar, care-și risca viața ascunzându-l. Totuși a fost în urmă descoperit și dus prizonier la Versailles, unde a și murit de infecție, curajos și demn până la sfârșit.

Vermorel fusese rănit lângă baricada dela Château d'Eau, care apăra bulevardul Voltaire. La această baricadă, după povestirea lui Lissagaray, s'au petrecut acte de un eroism nemaivăzut.

Pe această baricadă un tânăr de 18 ani agită un drapel și cade atins de un glonte. Un altul, copil încă, se suie sus, ia drapelul și strigă către soldați că au omorât pe tata. În-

dărătul lui, Vermorel, Theisz, Jaclard, Lisbonne îl roagă să se dea jos; dânsul refuză, un glonte însă îl doboară. Lisbonne cade și el rănit. Vermorel îl ridică și cade deasemenea. Atunci, o fată tânără, de 19 ani, îmbrăcată militărește, cu părul negru, creț, frumoasă ca un vis, se suie pe baricadă, ia pușca și apără baricada o zi întreagă, până când un glonte o lovi în frunte. Baricada a fost apărată până târziu noaptea; rând pe rând cădeau comunarzii morți pe piața Château d'Eau.

Pe când soarele apunea, în mijlocul luptei s'a văzut căzând și bătrânul Delescluze. În mijlocul șoșelii, Johannard, ridicându-și pușca în sus, plângea și striga celorlalți: „Nu, nu sunteți demni să apărați Comuna!”.

Să ne aducem aminte de alți martiri ai Comunei, al căror nume a fost păstrat.

Millière, ziarist socialist, rece și cumpătat în vorbă, era cunoscut prin articolele sale și prin acuzațiile aduse lui Jules Favre, membru al guvernului. Nu luase parte la nici o luptă de stradă în timpul Comunei. Cu toate acestea, a fost arestat în casa socrului său. Când soldații veniră să-l caute, Millière nu venise încă acasă, și soldații au arestat atunci pe socrul lui, pe cele două cumnate și pe nepoatele sale, fete de 10 și 12 ani. Pe când îi duceau, amenințându-le că au să le împuște, întâlniră pe Millière pe scară. Millière era bine îmbrăcat, soldații l-au luat drept proprietarul casei și-l salutară cu respect. Dar Millière le spuse: „Lăsați în pace familia mea, eu sunt Millière, luați-mă pe mine”. Atunci l-au dus la statul major al generalului Cissey. Acesta l-a dat în primire căpitanului Garcin, ca să fie executat la Panthéon. După ce Millière fu insultat cu cuvinte triviale de către acest căpitan asasin, fu dus la Panthéon. De trei ori s'a comandat foc soldaților, și s'a amânat împușcarea ca să fie mai bine chinuit. A treia oară a fost împușcat, iar capul lui sfărâmat apoi cu sabia. De trei ori a

strigat Millièr „Trăiască Comuna !” și apoi, înainte de a muri: „Trăiască omenirea”.

Membrii Comunei își păstrau curajul convingerilor și demnitatea nu numai în zilele entuziasmului revoluției. În luptele săptămânei sângeroase s’au ținut demni, iar cei cari au scăpat atunci cu viață, au fost chinuiți în temnițele vestitului Satory, judecați în procesele din Versailles și condamnați la moarte. Ferré și-a așteptat moartea **12 săptămâni** după ce a fost condamnat, ca să fie mai bine chinuit. Ferré, în timpul Comunei vorbise puțin, era delegat la prefectura Comunei. Era o voință de fier, într’un corp slab și delicat. După amintirea lui Arthur Arnould, era sub o aparență rece, un fanatic entuziast... La tribunalul de război, de care a fost judecat, a ținut un discurs admirabil, cu toate întreruperile ce-i făcea procurorul Gaveau.

Citindu-și declarația, Ferré zicea:

„După ce s’a încheiat tratatul de pace cu Germania, după capitularea rușinoasă a Parisului, Republica era în primejdie; oamenii, cari au succedat Imperiului, ce se prăbușise în sânge și noroi, se cramponau de putere și, deși erau priviți cu dispreț de opinia publică, preparau în întuneric o lovitură de stat. Refuzau poporului din Paris alegerea Consiliului municipal; ziarele cinstite și sincere au fost suprimate. Cei mai buni patrioți erau condamnați la moarte... Regaliștii se pregăteau să-și împartă Franța. În noaptea de 18 Martie dâșii au vrut să desarmeze Garda Națională și să aresteze pe toți republicanii...”. Apoi Ferré n’a mai fost lăsat să urmeze, și a putut citi numai ultima parte a declarației:

„Membru al Comunei, sunt astăzi în mâna dușmanilor ei. Dâșii îmi vor capul, să-l ia ! Niciodată nu-mi voi scăpa viața printr’o lașitate. Liber am trăit, liber vreau să mor. Adaug numai un cuvânt: soarta este schimbătoare; încredințez viitorului amintirea despre mine și grija răzbunării mele”.

În timpul procesului lui Ferré, mama lui murise. Frațele său înebunise. Tatăl său era închis. O singură soră de 19 ani, îi rămăsese; această fată tânără, mândră și curajoasă ca și fratele ei, muncea zi și noapte ca să poată trăi și să aducă în fiecare săptămână 20 lei la închisoare pentru condamnat. La 25 Decembrie Ferré a fost executat la Satory, împreună cu Rossel și cu Bourgeois.

Vorbind de calvarul martirilor Comunei, nu se pot uita femeile cari au luptat pentru Comună.

În adevăr, în timpul Comunei, nenumărate au fost actele de devotament și de eroism ale femeilor muncitoare din Paris. La 24 Martie un camunard îndemnând pe soldații burgheziei dela primăria primului arondisment să treacă de partea poporului le zise: „să știți că nu veți rezista contra noastră; soțiile voastre varsă lacrimi, ale noastre nu plâng”. Femeile muncitoare nu rețineau, ci din contra, îndemnau pe bărbații lor să se ducă la luptă, le duceau la baricade mâncarea și adeseori nu se mai întorceau acasă, rămânând pe baricade să tragă la nevoie și ele și mai ales ca să îngrijească de răniți. La 9 Aprilie femeile în număr mare au făcut parte din manifestația de stradă, în timpul căreia s'a dat foc la două ghilotine în al doilea arondisment.

Ideile socialiste ale Internaționalei au găsit în femeile din Paris pe cele mai bune propagandiste. O ligă a lucrătoarelor din Paris a fost înființată, menită să aducă sprijin Comunei. Între fondatoarele acestei ligi era cetățeană Lemel, una din inițiatoarele societății legătorilor de cărți! Liga a înființat 20 de cluburi de femei în cele 20 arondismente ale Parisului. Toate ambulanțele cari ridicau pe răniții de pe câmpul de bătae, au fost organizate de femeile federate; zecimi de infirmiere voluntare au fost ucise în timpul luptelor, iar celelalte au trebuit să-și ispășească devotamentul prin muncă silnică și închisoare după înfrângerea revoluției.

Dintre femeile Comunei, legendară prin eroismul ei, prin bunătatea ei fără de margini, a rămas Luiza Michel,

institutoare în al XVII-lea arondisment. Adorată de copii, devotată cu trup și suflet cauzei poporului, Luiza Michel a organizat cea dintâi un grup de infirmiere, care să îngrijească de cei răniți.

După învingerea Comunei, Luiza Michel, împreună cu alte femei a fost adusă înaintea consiliului de război, unde nici n'a vrut să se apere contra acuzațiilor ce i se aduceau: „Aparțin toată Revoluției Sociale, declară dânsa, și-mi iau răspunderea actelor mele”.

După ce raportorul consiliului de război, Dailly, ceru pedeapsa cu moartea pentru dânsa, ea a zis: „Ceea ce cer dela voi, care vă afirmați ca un consiliu de război, este câmpul Satory, unde au căzut deja frații noștri. Trebuie să fiu scoasă din societatea omenească, vi se spune; comisarul Republicii are dreptate. Deoarece se pare că orice inimă care bate pentru libertate are drept numai la puțin plumb, reclam partea mea de plumb ! Dacă mă lăsați să trăiesc, nu voi înceta să strig răzbunare contra asasinilor... Am isprăvit, dacă nu sunteți lași, ucideți-mă”.

Tribunalul de război n'a avut însă curajul să ucidă pe Luiza Michel; ea a fost condamnată la exil într'o fortăreață.

Tot că dânsa de curagioase au fost la proces, femeile Lemel, Augustine, Chiffon și altele.

O altă femeie, care a servit mult Comuna prin scrierile ei, care a scris manifestul Comunei către țărani, a fost André Léo, devenită mai târziu soția lui Benoît Mâlon. Se cunoaște acuzarea versaillezilor, că femeile Comunei ar fi dat foc caselor din Paris. Se știe că aceste femei au fost numite **petroleze**, de către ziarele reacționare.

La 4 Septembrie, al 4-lea consiliu de război judecă cinci femei, din cele 8.000 cari au fost anunțate ca incendiatoare de presa burgheză. Acesta a fost faimosul proces al **petrolezelor**. În desbateri s'a văzut de toată lumea că preținsele **petroleze** erau femei curagioase, cari au fost infirmiere admirabile și au îngrijit de răniți în timpul luptelor de stradă.

Cetățeană Rétiffe. una din acuzate, a zis: „Ași fi îngrijit tot așa un soldat rănit din Versailles, cum am îngrijit de garzii naționali”.

Alta a fost întrebată de ce a rămas după luptă pe stradă, când soldații au plecat.

— Aveam în grija mea răniți și muribunzi, răspunse dânsa.

Cu toate acestea, din cele cinci femei, Suétens, Rétiffe și Marchais au fost condamnate la moarte pentru faptul: „de a fi vrut să schimbe forma guvernului”.

Nu s'a mai pomenit în condamnare de **calomnia** incendiului, inventată de presa burgheză.

Astfel femeile franceze pot fi mândre, au avut și ele martirele lor în timpul Comunei din Paris.

Pe lângă aceste nume cunoscute a martirilor și martirelor Comunei, nenumărate au fost actele de eroism și de sacrificiu din partea poporului din Paris în timpul ultimei tragedii, în timpul săptămânii de sânge, și tot așa de nenumărate au fost actele de ferocitate din partea burgheziei sprijinite de armata mercenară. Se știe că era ordinul, ca în orice stradă apărută de o baricadă, soldații să intre în orice casă și să împuște pe toți: bărbați, femei și copii.

În cartierul Batignolles, cartier locuit de muncitori, un soldat, care n'a mai vrut să împuște femei și copii, a fost ucis imediat de ofițer. În acelaș cartier, un om care nu luase parte la luptă, eșii din casă să aducă ceva de mâncare familiei, el a fost imediat arestat, deși era nevinovat. Soția fugi întru apărarea lui cu copilul în brațe, și pe când spunea soldaților că soțul ei a eșit abea acum din casă și-l strângea în brațe împreună cu copilul, au fost împușcați tustrei. Un doctor, Izquierdo, aflându-se de față, se repezi să ia copilul, care părea că respiră încă, a fost arestat și împușcat și dânsul... Soldații împușcau fără deosebire de vârstă și jefuiau cadavrele.

În centrul orașului, în piața Concorde, o baricadă mare

a rezistat mult timp cu succes. În fine, comunarzii au putut fi atacați pe de lături, prin bulevarde. Comunarzii, peste 300 la număr, au intrat, ca să se apere, în biserica Madeleine, unde au fost uciși fără cruțare.

Rânduri de prizonieri, legați unul de altul, erau duși la Versailles și aci plimbați în străzi, insultați și loviți de cavalerii și damele din lumea mare, cari veneau ca la un spectacol să privească umilirea poporului muncitor. Cunoscutul marchiz, generalul Galliffet, conducând un convoi de prizonieri, îi opri la bastionul 56, alese din convoi pe cei mai bătrâni, și îi împușcă, 80 la număr, fără nici o judecată. În acest convoi se afla și un membru al Coumei, ilustru mai târziu, marele geograf Elysée Réclus, care a scăpat de moarte la procesul din Versailles, numai grație intervenției savanților din Europa întreagă.

Un căpitan din armata versailleză, trecând pe lângă spitalul seminarului St. Sulpice, auzi foc de pușcă. El intră în spital și zise că de acolo s'a tras. Medicul spitalului, un tânăr spaniol, Fano, a protestat și i-a arătat bolnavii. Ofițerul a plecat, apoi se întoarse peste o jumătate de oră cu o companie de soldați și afirmă din nou că s'a tras din spital. Atunci soldații s'au năpustit asupra bolnavilor și răniților și i-au împușcat, culcați fiind. Ofițerul ucise apoi și pe medic.

O mulțime de oameni au fost împușcați pe atunci, bărbați, femei și copii, al căror nume nici nu se cunoaște. În Calea Gobelins, la Luxembourg, la cimitirul Père-Lachaise, la Buttes-Chaumont și în parcul Monceaux, cadavrele zăceau grămezi. Unii, nefiind morți, s'au chinuit zile întregi și noaptea se auzeau peste tot gemetele celor răniți.

Și cu toate aceste grozăvii, poporul se lupta înainte cu entuziasm și murea cu aceeași credință în idealul lui sfânt. Toți mureau pe baricade strigând: „Trăiască Comuna!”. La o execuție sumară de acestea, ofițerul dă ordin să se împuște patru prizonieri; al cincilea îi păru prea

tânăr... un copil după înfățișare. Acesta protestează, își arată uniformă și livretul de comunard: „am dreptul să mor pentru Comună”, zise el. A fost executat.

Un comunard din Garda Națională trecu singur într-o stradă. Din fereastra unei case i se strigă să nu meargă înainte că sunt versaillézii în acea direcție: „cu atât mai bine” strigă dânsul, își încarcă pușca și fugi înainte la moarte sigură. La poarta St. Martin, pe baricadă, sus, un comunard sta cu drapelul roșu în mână... gloanțele șuierau în jurul lui, dânsul parcă nici nu le lua în seamă și se sprijinea cu cealaltă mână de un butoi. „Ești obosit? Îi strigă un camarad”. „Nici decum, răspunse dânsul, mă sprijin ca să rămân în picioare când voi fi ucis”.

În al X-lea arondisment se lua cu asalt o baricadă; toți apărătorii bărbați au căzut împușcați. Ultimul, un copil de 14 ani, a fost făcut prizonier de soldați. Dus la zid ca să fie împușcat, copilul se adresa ofițerului care comanda, rugându-l să-i ia un ceasornic de argint ce-l avea și să-l predea mamei lui pentru ca să-i rămână o amintire dela fiul ei. Ofițerul, dispus să fie generos, crezând că copilul vrea s'o tullească, îi zice: „Văd eu ce vrei tu, du-te singur”. Copilul a luat-o la fugă până la o casă vecină, unde mama lui era portăreasă... și peste câteva minute, spre uimirea ofițerului, se întoarce, sare peste cadavrele celor împușcați, vine în spre ofițer și-i zice: „Iată-mă, sunt gata”. Curajul acestui copil a emoționat și pe soldați și pe ofițer, și copilul a rămas în viață.

Mai târziu, tribunalul de războiu a condamnat pe acest copil să fie închis într-o casă de corecție.

D-na André Léo¹⁾ a povestit mai târziu, într-o conferință publică, faptul următor:

„O doamnă, scriitoare, care nu era democrată și care locuia în cartierul Panthéon, povestea următoarele: Casa

1) B. Mâlon, La trouée des batailles.

mea era înconjurată de patru baricade; una era sub ferestrele mele. Soldații intrau în case și de acolo trăgeau în apărătorii baricadelor. N'au intrat la mine, m'ar fi omorât dacă ar fi făcut-o. Comunarzii nu intrau în case, se luptau în stradă și versaillezii ar fi trebuit să facă la iel. Comunarzii se băteau ca niște lei; erau admirabili în eroismul lor și la sfârșit, când au văzut că nu mai pot rezista, că sunt învinși... atunci, au fost sublimi ! Unul din ei, în picioare, în mijlocul gloanțelor ținu o cuvântare:

„Încă odată cauza poporului cade. Încă odată dreptatea ne este refuzată, și iar vom cădea în robie. Ei bine, numai moartea ! La moarte, la moarte înainte !”. Și atunci, toți strigând aceleași cuvinte, se repeziră înainte pe baricadă, descoperindu-și pieptul cu entuziasmul disperării și toți au căzut împușcați.

Aceștia erau oamenii poporului, despre cari zicea un burghez: „Aș fi vrut să-i fac să îndure fiecare de trei ori moartea: să fie spintecat, spânzurat și împușcat”. O spunea burghezul de frică, căci frica e feroce și frica era mare la burghezi.

Un patron bărbier din Montrouge nu împărtășea ideile Comunei, nu se luptase cu comunarzii, dar când a văzut cruzimile versillezilor, indignat de faptele lor, a luat pușca din perete și eși în stradă. Văzu trecând un căpitan și un sergent. Ochi pe căpitan, trase și nemeri în sergent. Iși încărcă din nou pușca, dar fu înconjurat de soldați.

— Ce faci d-ta ?

— N'am nimerit pe căpitan; îmi încarc pușca, ca să-l omor.

Iși aruncă ceasornicul soției și se întoarse către fiul său, un copil de zece ani:

— Jură că mă vei răzbuna !

— Jur ! zise copilul, pe care soldații au vrut să-l omoare, dar îl scăpară vecinii.

Apoi bărbierul se rezemă de zidul casei sale:

— Sunt gata, zise dânsul.

Și soldații l-au împușcat.

Fapte, ca cele povestite, se petrecură multe. Adesea, femei, chiar nemuncitoare, indignate de cele ce vedeau petrecându-se în stradă, luau arme, eșeau din casă și trăgeau în ofițerii ucigași.

Din contra, doamnele de elită, burghezele și aristocratele, cari fugiseră la Versailles, au dat probă de o sălbăticie și de o cruzime fără seamăn față de cei învinși, față de cei făcuți prizonieri; fără rușine se duceau, ca la un spectacol, să vadă execuțiile și torturile la cari erau supuse convoiurile de nenorociți, cari luptase pentru un ideal de libertate.

Se știe rezultatul proceselor după învingerea Comunei din Paris. Condamnați în total, pentru că au făcut parte din Comună, au fost 13.700, din cari 170 femei și 60 copii; condamnați la moarte au fost 270, din cari 8 femei. Se știe însă că peste 25.000 fuseseră uciși în timpul luptelor.

Revoluția dela 18 Martie și întreaga luptă eroică pentru Comuna din Paris a fost făcută în mare parte de muncitori necunoscuți, de massa poporului și în amintirea acestor martiri necunoscuți se comemorează ziua de 18 Martie.

Idealul pentru care au luptat a fost exprimat de acei, cari luptând pe baricade strigau versaillezilor: „Suntem aci pentru omenire !”.

Ideile cari au putut însufleți atât de mult o populație de sute de mii de muncitori dintr'un oraș, au fost exprimate în timpul proclamării Comunei de către Bătrânul Belsay, — decanul Comunei, cum i se zicea — în cuvântarea lui de atunci:

„Cetățeni, zise dânsul, prezența voastră arată Parisului și Franței că Comuna s'a putut înființa. Libertatea Comunei din Paris, va fi urmată de libertatea tuturor Comunelor din Franța. De jumătate de secol, politicianii noștri ne-au înșelat mereu cu cuvinte mari de **descentralizare** și **domnia națiunii**

prin ea însăși. Au fost numai fraze frumoase, cari n'au dat însă nimic. Voi, mai energici ca alții, a-ți vrut să dați o pildă. v'ați mișcat și credem că toată Republica va merge cu voi.

„Prin Comună vom consolida Republica pentru totdeauna în Franța. Astăzi Republica nu mai însemnează ceea ce însemna în revoluția cea mare. Republica din 1793 era un soldat care se lupta în afară și înăuntru contra dușmanilor și avea nevoie de centralizare. Republica din 1871 este un muncitor care are nevoie de libertate și de pace.

„Pace și muncă ! Iată ce dorim. Astfel concepută, Republica viitoare va putea face din Franța sprijinul celor slabi, protectoarea muncitorilor, speranța oprimaților din toată lumea; ea va fi baza viitoarei Republici Universale”.

Cel care rostea acest discurs, cel mai bătrân membru al Comunei, Beslay, era în vârstă de 71 ani. Mare industriaș, a fost unul din primii membrii ai Internaționalei, a părăsit clasa din care făcea parte și s'a dus între muncitori, să lupte și el pentru omenire.

Beslay a murit în exil...

Dr. ECATERINA ARBORE

CUPRINSUL:

	Pag.
Luptele proletariatului francez dinaintea Comunei	3
de * * *	
Istoricul și însemnătatea Comunei	15
de Dr. O. Călin	
Martirii Comunei	31
de Dr. Ecat. Arbore	